

Державний торговельно-економічний університет
Кафедра публічного управління та адміністрування

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Студентки 5 курсу, 11 групи,
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
освітньої програми «Публічне
управління та адміністрування»

(підпис студентки)

Науковий керівник
к.е.н., доцент

(підпис керівника)

Гарант освітньої програми
к.держ.упр.

(підпис гаранта)

Обшті
Дар'ї
Ігорівни

Лазебна
Ірина
Василівна

Динник
Ірина Петрівна

Київ 2023

Державний торговельно-економічний університет

Факультет економіки, менеджменту та психології
Кафедра публічного управління та адміністрування
Освітній ступінь: бакалавр
Спеціальність: публічне управління та адміністрування
Освітня програма: публічне управління та адміністрування

Затверджую
Зав. кафедри _____

«30» грудня 2022 р.

**Завдання
на випускню кваліфікаційну роботу студентіві**

Оксана Дарія Григорівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема випускної кваліфікаційної роботи: «Державна політика у сфері соціального захисту населення»

Затверджена наказом ректора від «14» грудня 2022 р. № 3416

2. Строк здачі студентом закінченої роботи: 01.02.2023

3. Цільова установка та вихідні дані до роботи

Мета роботи: розробка системи рекомендацій щодо удосконалення державної політики в напрямку соціального захисту населення.

Об'єкт дослідження: процес здійснення державної політики у сфері соціального захисту населення.

Предмет дослідження: теоретичні та прикладні засади державної політики у сфері соціального захисту населення.

4. Зміст випускної кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом):

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Сучасний стан та особливості здійснення державної політики у сфері соціального захисту населення

1.2 Аналіз основних проблем соціального захисту населення в Україні

РОЗДІЛ 2. УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

2.1. Зарубіжний досвід функціонування системи соціального захисту населення та можливості його використання в Україні

2.2. Напрями удосконалення державної політики щодо соціального захисту населення

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Календарний план виконання роботи

№ пор.	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		за планом	фактично
1	Визначення напрямку дослідження та затвердження теми випускної кваліфікаційної роботи	До 24.11.2022	24.11.2022
2	Складання плану та підготовка індивідуального завдання для виконання випускної кваліфікаційної роботи	До 30.12.2022	30.12.2022
3	Представлення на рецензування науковому керівнику рукопису першого розділу випускної кваліфікаційної роботи	До 10.01.2023	10.01.2023
4	Представлення на рецензування науковому керівнику рукопису другого розділу випускної кваліфікаційної роботи	До 20.01.2023	20.01.2023
5	Представлення закінченої випускної кваліфікаційної роботи	До 27.01.2023	27.01.2023
6	Підготовка письмового відгуку на випускні кваліфікаційну роботу	До 01.02.2023	01.02.2023
7	Проведення попереднього захисту випускних кваліфікаційних робіт	01-02.06.2023	01-02.06.2023
8	Вирішення питання про допуск випускної кваліфікаційної роботи до захисту	До 10.02.2023	До 10.02.2023
9	Направлення випускної кваліфікаційної роботи із зовнішньою рецензією у ЕК для захисту	За графіком	За графіком

6. Дата видачі завдання «30» грудня 2022 р.

7. Науковий керівник випускної кваліфікаційної роботи

(прізвище, ініціали, підпис)

8. Гарант освітньої програми Динник І.П.

9. Завдання прийняв до виконання студент

(прізвище, ініціали, підпис)

10. Відгук наукового керівника випускної кваліфікаційної роботи:

Випускна кваліфікаційна робота написана на актуальну тему. Соціальна

політика є складовою внутрішньої політики держави. Вона спрямована на забезпечення добробуту громадян через надання їм можливості отримати необхідні матеріальні, культурні та духовні блага. Соціальна політика має специфічні особливості, такі як гуманістичне спрямування, орієнтованість на розвиток людини. Соціальна політика є методом державного регулювання ринкової економіки шляхом розподілу і перерозподілу суспільних благ та розбудови відносин між працівниками при їх створенні. Політика держави повинна бути спрямована як на соціальне забезпечення, соціальну допомогу, житлові програми, охорону здоров'я, освіту, так і на підтримку соціально орієнтованих сфер діяльності.

В роботі розкривається сутність та сучасний стан розвитку державної політики у сфері соціального захисту населення України та особливості здійснення соціального захисту. В роботі визначено основні проблеми соціального захисту населення в Україні, проаналізовано бюджетну підтримку соціальних виплат населенню, що постраждало від війни, окупації, ракетних обстрілів. Сформовано та визначено ключові особливості реалізації нових положень в напрямку соціального захисту населення України. А також за результатами дослідження та визначення основних проблем соціального захисту населення України розглянуто пропозиції щодо залучення досвіду соціального захисту населення зарубіжних країн.

Але в роботі також присутні деякі недоліки: не чітко виписані проблеми, які існують в системі соціального захисту населення в Україні; напрями удосконалення державної політики щодо соціального захисту населення не включають саме соціальну сферу, а скоріш за все покращення добробуту населення та його матеріального становища іншими засобами.

В цілому робота виконана відповідно до вимог, у повному обсязі, допускається до захисту і заслуговує на позитивну оцінку.

Науковий керівник випускної кваліфікаційної роботи _____

(підпис, дата)

Відмітка про попередній захист Динник Ірина Петрівна _____

(підпис, дата)

11. Висновок про випускню кваліфікаційну роботу:

Випускна кваліфікаційна робота студента _____

(підпис, ініціали)

може бути допущена до захисту екзаменаційній комісії.

Гарант освітньої програми: Динник І.П. _____

(підпис)

Завідувач кафедри: Новікова Н.Л. _____

(підпис)

«01» лютого 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ.....	6
1.1. Сучасний стан та особливості здійснення державної політики у сфері соціального захисту населення.....	6
1.2 Аналіз основних проблем соціального захисту населення в Україні.....	12
РОЗДІЛ 2. УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ.....	17
2.1. Зарубіжний досвід функціонування системи соціального захисту населення та можливості його використання в Україні.....	17
2.2. Напрями удосконалення державної політики щодо соціального захисту населення.....	24
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	33

ВСТУП

Актуальність теми. Державне управління у сфері праці та соціального захисту громадян надзвичайно важливе не тільки для розвитку економіки нашої країни, але й для збереження повної соціальної стабільності в суспільстві. З початку свого існування передбачалося, що соціальна підтримка була спрямована на категорію інвалідів, які не мають можливість забезпечити свої матеріальні потреби. Передбачається, що держава має забезпечувати все населення, що потребує соціального захисту, зокрема гарантуючи захист у разі виникнення «соціальних ризиків». Важливою складовою соціального захисту населення країни є соціальне обслуговування, що є діяльністю соціальних служб, що здійснюють надання послуг в напрямку соціальної підтримки, зокрема це соціально-побутові, соціально-медичні, психолого-педагогічні, соціально-правові послуги та матеріальна допомога, соціальна адаптація та реабілітація громадян, що перебувають на певний момент у складній життєвій ситуації. На сьогоднішній день питання державного управління у сфері праці та соціального захисту громадян стало особливо актуальним та досліджуваним в умовах пандемії COVID-19 в 2020 році, що призвело до збільшення кількості тих, хто потребує допомоги, а також до обмеження доступу соціальним інститутам через карантинні обмеження, які докорінно змінили способи спілкування на користь дистанційних форматів. Згідно з офіційними джерелами, порівняно з 2020 роком рівень бідності збільшився, ризики подальшого зростання пов'язані з погіршенням соціально-економічної ситуації у зв'язку з коронавірусною інфекцією COVID-19 та війною в країні з боку Росії, яка у лютому 2022 року здійснена повномасштабне вторгнення на територію.

У той же час діяльність Міністерства соціальної політики України та безпосереднього державного управління у сфері праці та соціального захисту громадян ускладнюється ще й тим, що з'явилися нові категорії постраждалих (як фізично, так і морально та економічно), в результаті до традиційних отримувачів соціальних послуг та соціальної допомоги додалися особи, постраждали від

пандемії (отримали певні вади та хронічні захворювання, або погіршився стан наявних захворювань) та війна (люди, що постраждали від уламків ракети та отримали різного роду поранення та контузії, особи, що в результаті ракетного удару залишилися без житла та засобів існування та особи, що пережили окупацію або фільтраційні заходи). Ситуація, що зараз склалася в умовах війни, стала викликом як для бізнесу, що до війни існував та розвивався в Україні, так і для виконавчих органів державної влади, що здійснюють соціальний захист населення та стали не готовими до такої чисельності осіб, що потребують соціального захисту в умовах війни, при цьому дана ситуація дала можливість виявити слабкі місця та потенційні напрямки зростання системи управління загалом, каналів взаємодії зі споживачами певних соціальних послуг.

Метою дослідження є розробка системи рекомендацій щодо удосконалення державної політики в напрямку соціального захисту населення.

Відповідно для досягнення поставленої мети передбачається вирішити такі завдання дослідження:

- дослідити сучасний стан та особливості здійснення державної політики у сфері соціального захисту населення;
- здійснити аналіз основних проблем соціального захисту населення в Україні;
- вивчити зарубіжний досвід функціонування системи соціального захисту населення та можливості його використання в Україні;
- визначити ймовірність напрямки удосконалення державної політики щодо соціального захисту населення;

Об'єктом дослідження є процес здійснення державна політика у сфері соціального захисту населення.

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні засади державної політики у сфері соціального захисту населення.

Методи дослідження. Для виконання зазначених завдань використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, що надають можливість об'єктивно та достовірно провести дослідження: системний та факторний аналіз

– при виявленні соціальних ризиків населення в країні; компаративного аналіз існуючих форм соціального захисту в країні, що розроблені Міністерством соціальної політики України; математичної статистики, техніко-економічних розрахунків; графічний метод.

Практична цінність результатів дослідження полягає у виробленні практичних рекомендацій з удосконалення системи соціального захисту населення та підвищення рівня його матеріального благополуччя.

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота, зміст якої викладено на 40 сторінках, складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел із 36 найменувань та містить 2 таблиці і 3 рисунки.

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Сучасний стан та особливості здійснення державної політики у сфері соціального захисту населення

На сьогоднішній день варто відмітити досить високий рівень важливості та значущість державної політики у сфері соціального захисту для всього суспільства держави. Крім того, необхідно відмітити, що у ринкових умовах економіки дана система на жаль виживає, а не функціонує повноцінно. Тому підвищення ролі управління цією системою на всіх рівнях (регіональному та державному) можна використати як один із способів її вдосконалення. Вивчення проблеми покращення управління системою соціального захисту на сучасному етапі на всіх рівнях дозволило б визначити її основні напрямки діяльності в майбутньому та зупинитися більше на проблемних місцях [5].

Повномасштабне вторгнення росії в Україну для всіх сфер стало викликом, не стала винятком і соціальна сфера, яка дбає про вразливі, мало захищені та незахищені категорії людей.

На сьогоднішній день державна політика у сфері соціального захисту населення здійснюється на основі «Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей» [17].

Метою даної Концепції є реалізація протягом 2020-2022 років, в умовах фінального етапу децентралізації, ефективної та діючої моделі взаємодії між собою органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в напрямку реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей, а також здійснення повного державного контролю в напрямку дотримання вимог законодавства у даній сфері діяльності [17].

Таким чином Концепція реалізації державної політики соціального захисту передбачає наступні положення:

- утворення та діяльність Національної соціальної служби України, який є центральним органом виконавчої влади, що реалізовує державну політику у сфері соціального захисту населення, захисту прав дітей, а також контролює на державному рівні особливості дотримання вимог законодавства в напрямку соціальної підтримки та забезпечення охорони прав дітей;
- формування територіальних органів Національної соціальної служби на регіональному та субрегіональному рівнях;
- забезпечення наступності та послідовності проведення державної політики у галузі соціального захисту населення та прав дітей;
- контроль за діяльністю місцевих виконавчих органів та органів місцевого самоврядування, щодо ймовірного дублювання ними функцій в напрямку соціального захисту населення, а також ймовірного нерационального використання кадрових та фінансових ресурсів;
- реалізація сервісного підходу в напрямку надання соціальної підтримки особам, що їй потребують на основі її максимальної доступності для різних категорій населення;
- контроль в напрямку дотримання вимог законодавства при реалізації державної політики в сфері соціального захисту [17].

Таким чином в результаті затвердження Концепції державної політики у сфері соціального захисту населення передбачається досить визначений напрямок розвитку ефективної системи реалізації та поділу повноважень у сфері соціального захисту населення між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування за умов отримання своєчасних та якісних соціальних послуг незахищеними верствами населення на місцевому рівні в найкоротший термін [17].

Соціальні послуги є однією із базових векторів системи соціального захисту, поруч із виплатами різних видів грошових соціальних допомог. Спектр даних послуг досить широкий – від послуг догляду вдома, різної допомоги у подоланні різноманітних складних життєвих обставин, у тому числі

комплексних медико-соціальних послуг, які вимагають перебування людини у спеціалізованому закладі [19].

Отже, основним першочерговим завданням Міністерства соціальної політики та сфери соціального захисту (далі – Мінсоцполітики) є забезпечення своїх громадян доступною, своєчасною та якісною підтримкою, а також робота в напрямку побудови системи надання соціальних послуг та організації ефективної соціальної роботи соціальних служб, що наближена до кращих європейських практик [17].

Передбачається, що до соціальної служби можуть звернутися будь-які верстви населення, що в даний момент потребують соціального захисту чи вони потрапили в скрутну ситуацію (рис. 1.1).

Особи, що можуть звертатися за соціальними послугами:

- дорослі або діти, які потребують послуг за станом здоров'я (часткова або повна втрата рухової активності, інвалідність, невиліковні захворювання, психічні розлади, літній вік), а також їхні сім'ї;

- діти, з якими жорстоко поводяться в рідних родинах чи родинах, що взяли їх під опіку;

- особи, які постраждали від домашнього насильства або опинилися в ситуації торгівлі людьми;

- сім'ї, які зазнали збитків внаслідок пожежі, стихійного лиха, катастрофи, бойових дій, терористичного акту, збройного конфлікту, тимчасової окупації, ракетного обстрілу;

- малозабезпечені сім'ї чи ті, у яких є безробітні;

- безпритульні люди;

- сім'ї, які потребують підтримки у вихованні дітей (розлучення, які зачіпають дитину, самотні батьки, сім'ї, в яких батьки ухиляються від обов'язків виховання дітей, сім'ї, які виховують дітей-сиріт або дітей, тимчасово залишених батьками);

- діти сироти;

- діти, які перебувають в інтернатних установах.

Рис. 1.1 Категорії осіб з правом на соціальний захист

Джерело: розроблено автором на основі [6]

Таким чином організовуючи роботу Міністерства соціальної політики України ще у мирний час та враховуючи першочергову особливість, що соціальна робота та надання соціальних послуг – це професійна діяльність, що передбачає допомогу малозахищеним верствам населення, владні та управлінські органи держави та даного Міністерства дуже уважно підійшли до ухвалення рішення щодо специфіки надання соціальних послуг враховуючи потреби різних груп населення, досконально вивчали становище кожної людини, її проблеми та можливості, працювали тільки в тісному контакті з конкретною людиною, обов'язково залучаючи її до вирішення власних проблем і лише на договірних відносинах, проте війна внесла свої корективи і тепер потрібна допомога в тисячі разів більшій кількості людей і тепер немає часу вивчати проблеми докладно кожної з них, а потрібно чітко діяти та надавати допомогу в найкоротший термін, тому що люди дійсно звертаються з проблемами, які самотійно вирішити не можуть і в мирний час з ними вони б не зіштовхнулися точно [18].

На сьогоднішній день надання соціальних послуг регулюється Законом України «Про соціальні послуги», яким передбачається, що надання соціальних послуг здійснюється через діловодство, яке включає ряд етапів (аналіз заяви, оцінка потреби, визначення рівня середньомісячного сукупного доходу певної особи, прийняття рішення, розробка плану дій, укладення та виконання договору, контроль) на практиці ця вся процедура займає до десяти робочих днів.

Рішення з приводу надання певних соціальних послуг різним категоріям населення приймаються структурними підрозділами виконавчих органів територіальних громад [11].

Надання соціальних послуг відбувається в повному обсязі за рахунок коштів місцевих бюджетів, проте це досить довгий алгоритм дій, на який ми не маємо часу в умовах військового стану, коли сьогодні кожен день, кожна година може стати вирішальною для життя та здоров'я людини.

Наприклад, літні громадяни, чії родичі поїхали до відносно безпечних районів, залишилися вдома одні, і, відповідно, ці громадяни потребували

найбільше соціального захисту та допомоги співробітників Міністерства соціальної політики. Тому Мінсоцполітики надавало рекомендації органам місцевого самоврядування в напрямку організації соціального захисту населення в умовах воєнного стану опрацювати механізм екстреного (кризового) надання соціальних послуг, особливо в першу чергу це стосується громадян, які перебувають на територіях бойових дій та осіб вимушених переселенців. Відповідно до такої постановки та організації роботи відбувається оперативне (протягом одного дня) прийняття рішення в напрямку надання соціальних послуг різним верствам населення, що потребують даного захисту [15].

Крім того, рекомендується, щоб органи місцевого самоврядування делегували, у разі необхідності, ухвалення рішення щодо надання соціальних послуг, що також скорочує терміни надання допомоги [8].

Наразі вже доопрацьовано та прийнято наказ Мінсоцполітики від 18.04.2022 № 135 «Про затвердження форми акта про надання повнолітній особі соціальних послуг екстрено (кризово)», що коригувався на підставі зауважень Мін'юсту, після чого акт був повторно подано на державну реєстрацію [17].

В рамках екстреного (кризового) механізму можуть надаватися різні соціальні послуги – догляд вдома та стаціонарне лікування, надання житла, консультивання, соціальна підтримка сімей з дітьми, матеріальна допомога та інші.

В умовах війни механізмом «рятувального доступу» до соціальних виплат та допомоги для мільйонів українців стала цифровізація соціальної сфери, реалізована останніми роками Міністерством соціальної політики України за участю інших відповідних центральних та міжнародних організацій. Прикладом цього може бути впровадження Єдиного соціального реєстру, в якому зосереджена інформація про всіх, хто має право, отримує або колись отримувал якийсь вид державної соціальної підтримки, та забезпечення на його основі науково-виробничої (тобто поки що часткової) експлуатація Єдиної інформаційної системи соціальної сфери, яка надає можливість кожному одержувачу соціальної підтримки оперативно оформити будь-який вид

необхідної допомоги через фронт-офіс у певній громаді та ЦНАПі або через електронні сервіси порталу «Дія». Даний напрямок нововведень провокує підвищення якості соціального обслуговування населення, що є особливо значущим в сучасних умовах воєнного часу [18].

Під час російського вторгнення для максимальної підтримки українців Міністерство соціальної політики України також запровадило соціальну платформу «єДопомога», яка має три напрямки (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Напрямки діяльності соціальної платформи «єДопомога»

Напрямок діяльності	Особливості отримання допомоги
«єДопомога державна»	надає повну інформацію щодо отримання соціальних виплат та допомоги від держави, вказує перелік необхідних документів для отримання допомоги;
«єДопомога волонтерська»	передбачається здійснення допомоги постраждалим від війни самостійно або залишити заявку на допомогу, якщо вона дуже потрібна особам, що здійснюють волонтерську діяльність;
«єДопомога міжнародна»	надає можливість звернутися за соціальною допомогою від міжнародних організацій.

Джерело: розроблено автором на основі [17]

На сьогоднішній день, завдяки інструментам цифровізації міжнародні організації реалізували проекти виплат для понад 2 млн. осіб постраждалих від війни на території України на загальну суму понад 10 млрд грн.

З метою захисту права громадян на гарантоване отримання державної соціальної допомоги населення та допомоги у сучасних умовах воєнного часу на початку вересня 2022 року Міністерство соціальної політики України започаткувало цифровізацію процесів призначення та виплати всіх наявних видів соціальної допомоги населенню, зокрема субсидії та пільги на оплату різних житлово-комунальних послуг, закупівлю твердого та рідкого побутового пального палива та зрідженого газу. Таким чином, в майбутньому планується призначати пенсійних виплат через підрозділи Пенсійного фонду України, який забезпечений сучасними та потужними ІТ-системами. Це дозволить громадянам у найшвидший термін, у будь-якому місці подати заяву на таке призначення

онлайн, шляхом надання відповідних документів в електронному вигляді через органи Пенсійного фонду України, ЦНАП та органи місцевого самоврядування (через мобільний додаток «Соціальне співтовариство»). У період війни дуже важливо, щоб документи національної системи соціального захисту населення зберігалися в електронному вигляді, це забезпечить максимальний захист інформації та інформаційну взаємодію з Державним реєстром пошкодженого та знищеного майна та іншими державними реєстрами України [22].

Водночас, 26 квітня 2022 року Президент України Володимир Зеленський підписав Закон України, ухвалений Верховною Радою України 14 квітня 2022 року, «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» [17].

На практиці передбачається, що даний закон надає можливість в найкоротші терміни забезпечувати реалізацію соціальних послуг особам та сім'ям, які постраждали від запровадження надзвичайного чи воєнного стану на території України, з метою збереження їхнього життя та здоров'я в рамках державної політики у сфері соціального захисту населення.

1.2 Аналіз основних проблем соціального захисту населення в Україні

Війна стала справжнім випробуванням для соціальної сфери України. Наскільки успішно з цим впоралася держава, нам розповість статистика вимушених емігрантів, які на собі відчули рівень готовності нашої системи до повномасштабної війни та соціального забезпечення населення. Але крім державних служб в Україні існує безліч альтернативних служб допомоги, діяльність яких забезпечують міжнародні та громадські організації. При цьому на практиці вони досить часто працюють і стикаються з проблемами у соціальній сфері, проаналізуємо їх на прикладі багатопрофільних мобільних бригад для допомоги постраждалим від війни, створених МБФ «Українська фундація громадського здоров'я» та Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні за

підтримки Міністерства соціальної політики України в рамках проекту «Інтегрована підтримка через міждисциплінарні мобільні команди» [14].

Спробуємо розібратися у стані справ в напрямку державної політики у сфері соціального захисту населення України на сьогоднішній день. Насамперед, наголосимо, що навіть після того, як орієнтація на європейську модель була визнана стратегічним пріоритетом, українські законодавці неодноразово використовували характерні для радянської доби пільги, які найчастіше запроваджувалися чи пропонувалися певним категоріям громадян напередодні найближчих виборів. В результаті ситуації, що зараз склалася через війну, держава, за умов відсутності необхідних фінансових та матеріальних ресурсів, взяла на себе додаткові зобов'язання в галузі соціального захисту та соціального забезпечення населення, які на практиці не мали жодного соціального чи економічного ефекту, крім встановлення пільг для представників певних професій чи певних соціальних груп [14].

Крім того, чинне в даний час законодавство у сфері соціального захисту та соціального забезпечення населення України, по-перше, складається із законодавчих актів, прийнятих у різний час і часто досить суперечливих, по-друге, встановлює набагато більше різних видів пільг, соціальних виплат та соціальних послуг, чим це передбачено основним законом – Конституцією України чи міжнародно-правовими зобов'язаннями України. Крім цього передбачається План заходів щодо реалізації Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, з іншого боку, що розроблено Міністерством соціальної політики України, що включає в себе комплекс тактичних заходів, які сприятимуть посиленню соціального захисту населення [4]:

- модернізація та застосування новітніх напрямків зміни системи соціального страхування за для підвищення ефективності управління;
- вжиття певних заходів з приводу посилення адресності надання пільг, тобто розробка механізмів надання пільг окремим категоріям громадян за соціальними ознаками з урахуванням їх доходів;

- реалізація пілотного проекту Світового банку «Модернізація системи соціальної підтримки населення» щодо працевлаштування безробітних працездатних отримувачів допомоги з категорії малозабезпечених сімей, таким чином в таких сім'ях може не працювати лише хтось один із батьків;

- вивчення та аналіз міжнародного досвіду (країни-члени ЄС) щодо розробки змін до законодавства для вдосконалення сфери пенсійного забезпечення [4].

Крім цього можна додати, що багатоманітність міжнародних стандартів соціального забезпечення населення дає змогу країнам формувати та вдосконалювати національні системи соціального забезпечення з урахуванням тих, які відповідають економічним, політичним, демографічним та іншим умовам конкретної країни. З огляду на це міжнародні стандарти соціального забезпечення можна розділити в залежності від категорій та напрямків їх діяльності (рис. 1.2).

а) за характером та ступенем деталізації:

- загальні;
- приватні;

б) сфери соціальної політики, в яких реалізуються ті чи інші міжнародні стандарти:

- загальний;
- регіональний;
- міждержавний або всесвітній (загальний);

в) ознаки об'єкта правового регулювання:

- узагальнені - це норми, що належать до всієї системи соціального забезпечення та охоплюють більшість або декілька її видів;
- диференційовані - мають єдиний об'єкт правового регулювання, тобто є окремим видом соціального забезпечення та соціальних виплат окремим категоріям осіб;

г) ступінь обов'язковості виконання:

- рекомендації, які містяться в «м'яких» правових документах або договорах, не ратифікованих державою, тому є лише рекомендаціями;
- обов'язкові до виконання, при чому є зафіксованими в договорах, ратифікованих державою.

Рис. 1.2 Види та типи міжнародних стандартів соціального забезпечення

Джерело: розроблено автором на основі [28]

Наведена класифікація не є вичерпною, але ще раз підтверджує значний потенціал міжнародних стандартів у рамках міжнародно-правового поля

соціального забезпечення, здійснення якого на різних рівнях спроможна забезпечити певні категорії населення таким обсягом захисту від соціальних ризиків, що відповідало б сучасним уявленням про норму.

На жаль, на практиці варто відмітити наступне: незважаючи на те, що більшість конвенцій МОП у сфері соціального забезпечення ратифіковані Україною, закріплені в них норми не стали обов'язковими, вони лише враховуються (тобто приймаються як орієнтири) під час удосконалення внутрішнього законодавства. Очевидно, це можна вважати причиною того, що за нинішнього стану вітчизняного законодавства спостерігається невідповідність розмірів пенсій та виплат вимогам міжнародних та загальноєвропейських стандартів, які передбачають мінімальні соціальні норми та стандарти [14].

Підсумовуючи, необхідно констатувати, що на сьогоднішній день законодавство України хоч і здійснює певну модернізацію та залучення досвіду формування соціальної політики від європейських партнерів, проте ще не повністю реалізується відповідно до вимог конвенцій МОП та інших організацій. Це відноситься насамперед до допомоги у зв'язку з безробіттям, оскільки їх розмір невеликий (і це при тому, що за конвенціями розмір певного виду матеріального забезпечення не може бути нижчим за розмір, встановлений міжнародним актом). Крім того, в даний час ведеться дискусія про допустимість того, що виплата допомоги по інвалідності або у зв'язку із втратою годувальника може бути припинена за певних умов, тобто у випадках коли одержувач такої допомоги займається діяльністю, яка дає можливість отримувати прибуток. Варто зауважити, що навіть останнє здійснене підвищення мінімальної пенсії не змінило ситуацію, зараз більшість пенсіонерів отримують пенсії по старості, розмір якої не відповідає міжнародним стандартам. Отже, інваліди, які заробили протягом життя право на трудову пенсію, як і раніше, залишаються за межею бідності [7].

Досліджуючи особливості реалізації міжнародно-правових гарантій соціальних прав громадян та міжнародно-правових зобов'язань України в напрямку дотримання міжнародних стандартів соціального захисту, можна

відмітити, що в Україні дана система потребує модернізації та врахування досвіду інших країн світу при організації ефективного рівня соціального захисту, при цьому в умовах євроінтеграції даний аспект на законодавчому рівні до цих пір так і не враховано. Варто зазначити, що на практиці українське законодавство діє досить неоднозначно, а саме приймає закони про ратифікацію міжнародних договорів, при цьому не здійснює реформування або зміни до певних законів щодо соціального захисту населення України, що передбачено прийняти відповідно до даних міжнародних договорів [18].

В даний час існує певна необхідність залучення заходів поступового реформування вітчизняної системи соціального забезпечення з метою її максимального наближення до відповідних міжнародних стандартів, встановлених в актах МОП [18].

Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є стимулювання надання соціальних послуг громадськими організаціями. Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», всі сформовані територіальні громади на місцевому рівні можуть самостійно обирати джерело отримання соціальних послуг: від державної установи чи від громадської організації, через соціальне замовлення або шляхом купівля таких послуг у авторитетного контрагента, що має значний досвід надання соціальних послуг. Таким чином така специфіка розподілу на практиці може отримати ряд переваг. По-перше, знімає з голови громади ключову проблему, а саме особливості організації роботи соціальної структури. По-друге, даний набір послуг може виявитися економічно вигіднішим, ніж створення власного центру, оскільки громадські організації мають доступ до додаткових джерел фінансування: пожертвувань та грантів, доходів від здійснення підприємницької діяльності, і, все ж таки, якість надання даних послуг може бути набагато вищою шляхом залучення інновацій та нових напрямків роботи [11].

РОЗДІЛ 2

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

2.1. Зарубіжний досвід функціонування системи соціального захисту населення та можливості його використання в Україні

Особливості реалізації системи соціального захисту у різних країнах світу залежить від специфіки діяльності громадських інститутів, які забезпечують загальний добробут, національні особливості та культурні традиції. Вважається, що системи соціальних гарантій, що існують зараз у Європі та США, створювалися після Другої світової війни, тобто понад 75 років назад. На сьогоднішній день Україна все ще перебуває на шляху пошуку та вирішення помилок у розробці власної моделі соціального захисту, стратегії та тактики її реалізації [24].

На практиці виділяють різні моделі системи соціального захисту населення в залежності від співвідношення різних елементів у її структурі. Оскільки зазвичай переважали два елементи – державне соціальне забезпечення чи соціальне страхування, моделі зазвичай будувалися з урахуванням обсягу коштів, виділених на соціальний захист загальною системою (яка фінансується з державного бюджету), чи страхуванням соціальних ризиків.

Таким чином головними перевагами універсальної моделі соціального захисту населення є досягнення найвищого рівня соціальної справедливості у суспільстві, при цьому передбачається зменшення нерівності у розподілі соціальних та економічних ресурсів між різними верствами населення за рахунок абсолютного скорочення різниці у статусі та доходах. Відповідно до даного підходу держава є гарантом визначеного рівня доходів та надання соціальних послуг незалежно від рівня трудового внеску певної особи.

У задоволенні потреб найменш захищених верств населення використовують методи прямого (цільового) перерозподілу шляхом залучення фінансових доходів від податкової системи та перерозподілу статей бюджету. На

сьогоднішній день спостерігається тенденція до посилення ролі приватних та регіональних (муніципальних) служб, що здійснюють соціальний захист та соціальне забезпечення в напрямку реалізації програми адресної допомоги певним групам населення [3].

Страхова модель соціального захисту населення базується на системі соціального страхування з певними визначеними частками відрахування внесків працюючими громадянами та роботодавцями. Таким чином боротьба з бідністю в суспільстві відбувається шляхом поєднання принципів підтримання високого рівня життя всіх членів суспільства. Ринок праці та рівень зайнятості регулюється соціальними партнерами в суспільстві, при цьому метою соціальної політики за такого підходу є надання однаково рівних можливостей у досягненні соціального статусу кожній особистості. В свою чергу держава несе відповідальності за розвиток громадян та їх соціальні перспективи, а передбачає необхідні економічні, правові та культурні умови.

Таким чином в світі є країни, що обрали для себе універсальну модель соціального захисту, тобто більшість соціального забезпечення гарантується державою; інші надають перевагу соціальному захисту, що забезпечується через систему соціального страхування, тобто вони мають страхову модель соціального захисту; та є країни, де у системі соціального захисту успішно поєднуються між собою державне соціальне забезпечення та соціальне страхування, таким чином економіка значною мірою працює на задоволення основних потреб населення країни (рис. 2.1).

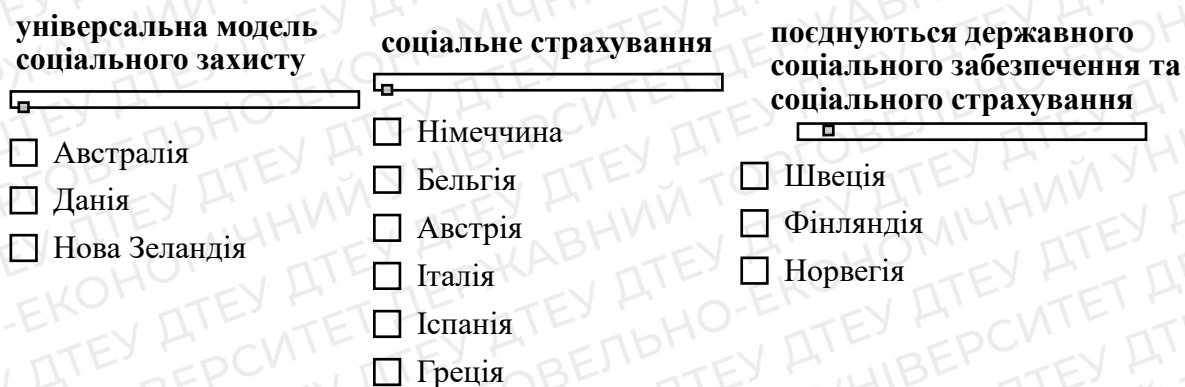

Рис. 2.1 Розподіл країн світу за моделями соціального захисту населення

Джерело: розроблено автором на основі [3]

Для системи соціального захисту де відбувається поєднуються державного соціального забезпечення та соціального страхування характерна надзвичайно висока частка ВВП, що може бути розподіленою через бюджет (понад 50%), акумулювання значних фінансових ресурсів у руках держави, домінування ідеї рівності та солідарності у реалізації соціальних політика, активна профілактична політика, превентивні заходи у сфері зайнятості, сувора політика доходів, високий рівень соціального захисту населення, який забезпечується в основному за рахунок державних коштів, таким чином соціальна політика досить тісно пов'язана з рівнем державного регулювання економіки [3].

На практиці державне регулювання соціальних процесів характерне для Великобританії, Ірландії та Канади, але рівень оподаткування та перерозподілу ВВП через державний бюджет є нижчим, ніж у універсальній моделі (не більше 40%). Крім того, спостерігається в середньому рівний розподіл витрат на соціальне забезпечення як з боку держави, так і з боку приватного сектору, що характеризується як пасивна політика держави на ринку праці.

Таким чином включення до системи соціального захисту нових елементів, що є додатковими колективними або індивідуальними формами захисту, змінює стереотипи, що склалися раніше. В сучасних умовах дані системи соціального захисту США та Японії побудовані в більшій мірі в подібності з моделлю корпоративного чи індивідуального захисту, на противагу поширеним традиційним універсальним та страховим моделям. Однак, як показує статистика, в даний момент можна говорити лише про моделі соціального захисту, що орієнтовані на розвиток колективних чи індивідуальних форм, які мають на своїй меті не замінити існуючі елементи системи соціального страхування, а доповнити обов'язкові її компоненти [23].

Отже на сьогоднішній день, реальна ситуація в суспільстві визначається таким чином, що соціальне страхування залишається найпоширенішим та найважливішим з елементів системи соціального захисту населення розвинених країн світу.

У Європейському економічному просторі обсяг грошових коштів, які щорічно проходять через механізм соціального страхування, вдвічі перевищує обсяг асигнувань державного бюджету та втричі перевищує дохід на додатковий захист. У цілому нині розвинені країни часто комбінують різні економічні важелі щодо досить успішної соціальної політики. Однак досить значне місце у системі соціального захисту має займати державна підтримка найбільш незахищених верств населення.

Варто зауважити, що у діяльності таких міжнародних організацій як ЕКОСОП ООН, МОП та ООН відображені міжнародні підходи до сприяння розвитку сучасних суспільств на основі соціальної якості. При цьому дані підходи тісно корелюють з домінуючими у ХХІ столітті парадигмами сталого розвитку, які передбачають збалансоване поєднання економічної, соціальної та екологічної складових у територіально-просторових відтворювальних процесах всього глобалізованого світу. Відповідно до міжнародних підходів визначимо основні напрямки сприяння розвитку сучасних суспільств враховуючи соціальні аспекти (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Міжнародні підходи, що сприяють розвитку сучасних суспільств

Підхід	Його основна ціль
ціль 1 «Ліквідація бідності у всіх її формах»	максимальне подолання бідності по країнам світу шляхом залучення нових реформ, що працюють з врахування досвіду відбудови країн, що були в умовах війни та відбудови після неї;
ціль 2 «Ліквідація голоду, забезпечення продовольчої безпеки та покращення харчування»	дане питання особливо гостро повстало через війну та заблоковані порти і завдяки зерновій угоді вдалося дещо стабілізувати ситуацію, до закінчення війни порти будуть працювати лише на зерновий коридор, інші умови праці заблоковані;
ціль 3 «Забезпечення інклюзивної та справедливої якісної освіти та сприяння можливостям навчання протягом усього життя для всіх»	передбачається підтримка освіченості всіх народів, всіх країн не залежно від ситуації, політичних чи соціальних проблем, що склалися в країні;
ціль 4 «Забезпечення гендерної рівності та розширення прав та можливостей усіх жінок та дівчаток»	підтримка світових тенденцій рівності прав чоловіків та жінок, особливо це стосується рівності в мусульманських країнах;

Продовження табл. 2.1

<p>ціль 5 «Сприяння стійкому, інклюзивному та стійкому економічному зростанню, повній та продуктивній зайнятості та гідній роботі для всіх»</p>	<p>передбачається, що діти та особи з певними фізичними вадами мають можливість навчатися та розвиватися в суспільстві на рівні з іншими, отримувати освіту, влаштовуватися на роботу та забезпечувати самостійно свої базові потреби, при цьому такі особи залишаються на соціальну забезпечені але рівень їх життя є вищим через наявність додаткового джерела доходів;</p>
<p>ціль 6 «Скорочення нерівності всередині країн та між країнами в світі»</p>	<p>дане явище стосується в більшій мірі нерівності в фінансовому забезпеченні, а наявність соціальних допомог від країни певним чином скорочує таку нерівність приближуючи одні категорії осіб до інших та вирівнюючи їх матеріальні блага;</p>
<p>ціль 7 «Сприяти побудові мирного та відкритого суспільства для сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх»</p>	<p>війна в Україні додатково сколихнула проблему миру в світі та негативних соціальних та економічних наслідків війн, передбачається пошук шляхів для ймовірного врегулювання конфліктів по світу, залучаючи до цього наявні способи та методи демократичного вирішення конфлікту, без зброї та людських жертв.</p>

Джерело: розроблено автором на основі [22]

Соціальний захист, як і будь-яка інша сфера соціальної діяльності, має свої правила, норми та стандарти. Соціальний захист слід оцінювати насамперед не кількісними, а якісними категоріями. Варто зауважити, що в Україні розробка показників якості надання соціальних послуг є досить перспективною на противагу тому, що в розвинених країнах Європи без цих стандартів соціальна робота неможлива. Таким чином у європейських країнах всі умови та аспекти надання соціальних послуг регламентовані, зведені в єдину систему та уніфіковані. Наприклад, у Великій Британії всі послуги, що надаються у сфері освіти, медицини та інших сферах, законодавчо визначені як соціальні. До прикладу британці створили ринок соціальних послуг, що складається передбачає взаємодію між собою державних, приватних соціальних послуг та громадських організацій, які надають певні соціальні послуги населенню. Таким чином, у людей з'являється вибір, і водночас створюється конкуренція за якістю та стандартами послуг між державними та приватними організаціями. На практиці відбувається так, що держава виділяє певні гроші на визначену соціальну послугу, а користувач сам вирішує, де її купити, тобто де нею скористатися – де якісніше чи де дешевше. Також дуже важливим аспектом є те,

що в європейських країнах, і зокрема в Британії, завжди точно знають чисельність людей, що потребують соціальні послуги в країні загалом. Відповідно вони можуть розрахувати потрібний обсяг фінансових ресурсів для надання цих послуг, таким чином відбувається легше планування соціальних витрат на майбутній бюджетний чи комерційний рік. Різні напрями соціальної роботи регулюються власними положеннями та стандартами. Наприклад, передбачувані стандарти життя дитини в прийомній сім'ї стосуються не тільки умов проживання що їй надаються, а й права дитини на доступ основних потреб, до прикладу користування телефоном, спілкування з різними батьками, за умови, що дитина цього хоче самостійно і низку інших прав, передбачених Конституцією [22].

У притулках та дитячих будинках Європи просто немає кімнат на 20-30 осіб, де діти всі разом живуть, сплять і грають. Вважається, що після такого колективізму вони не готові до самостійного життя, таким чином у європейському суспільстві стандарти соціального захисту на пряму пов'язують з потребами особистості.

На Заході інвалід, який особливо не має родичів, має право проживати як у спеціалізованій квартирі, так і у власній квартирі, але з обов'язковим доглядом вдома соціальних працівників. Зокрема у Німеччині будь-які програми з адаптації таких людей у суспільстві підтримуються на державному рівні.

У багатьох країнах Європи чітко організовано систему соціального захисту населення. Італія та Франція є країнами де досить широко розвинений волонтерський рух, а в свою чергу шведська модель соціальної роботи прийнята найкращою у світі, тому що шведам вдалося поєднати в собі все позитивне, запозичене з досвіду великої кількості країн. Економісти навіть запровадили такий термін – «шведська модель». Середня тривалість життя в Швеції – 78 років, середній рівень доходу на душу населення близько 20,5 тисячі євро, рівень безробіття нижчий – 1,5%. Кожен житель Швеції фінансово захищений на випадок хвороби, пологів, нещасних випадків, травм, втрат роботи та старості.

Крім того, всім, хто потребує, виплачується грошова фінансова допомога, що забезпечує гідний рівень життя [24].

Сьогодні в Україні більша частина соціальної допомоги виплачується з Державного бюджету у вигляді субвенцій до місцевих бюджетів. Ці фонди переважно надають соціальну підтримку непрацездатному населенню. Кошти підприємств, установ, організацій є джерелом, що безпосередньо забезпечує реалізацію соціальних гарантій працюючому населенню, при цьому додатковим джерелом ресурсів у сфері є кошти іноземних цільових позик і кредитів, виділених на конкретні соціальні програми [4].

Важливим напрямом фінансування соціальної сфери є активне залучення страхових елементів до системи соціального захисту населення, а саме: розробка необхідних економічних умов, що стимулює розвиток соціального страхування як основного елемента системи соціального захисту населення. Варто зауважити, що на сьогоднішній день в Україні діють чотири визначених на законодавчому рівні видів соціального страхування населення з п'яти відомих, серед яких: пенсійне, з тимчасової непрацездатності, з безробіття та від нещасного випадку на виробництві [5]. Оскільки бюджетне фінансування в Україні є основним джерелом діяльності соціальної сфери, необхідно прискорити процес реформування податкової системи та вжити додаткових заходів в напрямку наповнення доходної частини державного бюджету країни та бюджетів територіальних рівнів. Для вирішення цієї проблеми варто використати досвід до прикладу Швеції, Великобританії, Данії, де передбачається, що збір окремих видів податків у країнах забезпечується фінансуванням відповідних соціальних витрат. Така система дозволяє державі виступати гарантом того, що кошти буде повернено суспільству у вигляді соціальних послуг та пільг. Також доречно розглянути значну кількість пільг та компенсацій, які сьогодні реалізуються в Україні. Недостатньо ефективна система пільг створює перманентний дефіцит фінансових ресурсів держави задля їх надання. На даному етапі можна виділити два варіанти реформування системи пільг – заміна пільг адресною (грошовою) допомогою та часткове збереження пільг як форми державної підтримки.

Важливим кроком у вирішенні цього завдання стало ухвалення державної програми щодо заміни системи пілг адресною грошовою допомогою, що передбачає отримання допомоги конкретною особою за її потребами, відповідно до встановлених законом критеріїв після поданням відповідних документів [7]. На практиці адресність забезпечує досить високий рівень ефективності наданої допомоги, слід зазначити, що така система працює у США, наприклад, малозабезпечені громадяни можуть отримати адресну допомогу за програмою «Продовольчі талони». Ця допомога може бути використана для придбання продуктів харчування, але не може бути використана для придбання алкогольних та тютюнових виробів, вітамінів, ліків та інших непродовольчих товарів.

Таким чином, для вирішення ключових проблем, які стоять перед Україною у сфері соціального захисту, було б доцільно запозичувати деякі напрямки розвитку систем соціального захисту, які використовуються найбільш розвиненими країнами світу. Отже, за сучасних умов обмеженості бюджетних коштів, в Україні можливий подальший розвиток системи соціального страхування, який водночас має поєднуватися з державними соціальними гарантіями, а також уважніше підійти до визначення кола безпосередніх одержувачів соціальної допомоги для врахування дійсно потреб верств населення, що найменш захищені.

2.2. Напрями удосконалення державної політики щодо соціального захисту населення

Звичайно діяльність органів влади в напрямку соціально-економічного відновлення України після закінчення війни з Російською Федерацією, започаткованою агресором 24 лютого 2022 року, стане безумовним пріоритетом державної політики та передбачатиме виконання низки комплексних завдань, пов'язаних з: подолання катастрофічних гуманітарних потрясінь; прискорене відновлення нормального функціонування та розвитку вітчизняних інститутів, секторів економіки та ринків; передбачена реконструкція житлової,

транспортної та соціальної інфраструктури; забезпечення розвитку людського потенціалу в напрямку освіти, спорту та інших аспектів; стимулювання зростання позитивних очікувань в українському суспільстві.

Крім цього, в умовах набуття Україною статусу країни-кандидата на вступ до ЄС у червні 2022 року, є доцільним здійснювати державну політику післявоєнної України відповідно до основ наукової концепції, що визначає соціальну якість життя та залучених інновацій (Social Quality), розроблених в ході соціального розвитку Європейського Союзу, ефективна реалізація якої має ефект покращення соціальних умов та прискорення соціального прогресу країн [27].

У квітні 2022 року за наказом Президента України було створено новий дорадчий орган – Національну раду з відновлення України від наслідків війни. На сьогоднішній день Рада працює із 23 сферами суспільного життя, у кожній з них фахівці мають скласти плани повоєнного відновлення країни, серед напрямків відновлення передбачається і соціальний захист населення [17].

Таким чином профільне міністерство в даному напрямку розвитку – Міністерство соціальної політики вже запропонувало своє бачення шести основних напрямів реконструкції у цій сфері. Ключовим тут напрямком соціального захисту визначається: благополуччя сімей, допомагаючи їм вибратися з бідності у післявоєнний період.

Відповідно до статистичних даних варто відмітити, що третина українців втратила роботу з початку війни, а від 60% до 80% людей можуть опинитися за межею бідності. Враховуючи прогнози Світового банку, варто відмітити, що рівень бідності нижче за поріг у 5,50 доларів на день зросте приблизно з 2% до 20% населення України на кінець 2022 року [30].

Для підтримки добробуту сімей передбачена розробка певних заходів, серед яких: програми, спрямовані на стимулювання зайнятості та розвитку підприємництва, насамперед серед вразливих категорій населення та осіб, переміщених внаслідок війни. У Міністерстві соціальної політики вбачають у цьому «інвестицію у самозайнятість людей» і зазначають, що «її можна і

потрібно використовувати для допомоги людям, особливо жінкам, які вже повертаються з евакуації або після деокупації». При цьому можна зауважити, що війна в нашій країні з 2014 року і вже є певний досвід влаштування переселенців та допомоги держави в організації ними свого бізнесу, тому у 2014-2016 роках в українських ЗМІ тема індивідуальних історій успіху жінок-переселенок, які «добилися успіху» та відкрили свою справу, висвітлювалася як мінімум на тому ж рівні, що і невирішені державою житлові потреби переміщених осіб [17].

Крім цього за цей період 2014-2016 років відзначено певні успіхи за підтримки Світового банку в напрямку реалізації Міністерством соціальної політики програми допомоги у відкритті мікробізнесу для вимушених переселенців. Таким чином замість безробітних, яким виплачувалася щомісячна соціальна допомога на житло, держава отримала платників податків, які створили нові робочі місця. При цьому громади, які прийняли переселенців отримали економічне пожвавлення та більш забезпечених мешканців свого регіону, таким чином відбувається зростання економічного розвитку певного регіону, покращення його інфраструктури [18].

Націленість на максимальне стимулювання виходу на ринки праці осіб, які отримують соціальну допомогу від держави, не нова. У країнах Західної Європи такий підхід виник у 80-х роках. Називається «активізація політики ринку праці» і об'єднує набір політиків, які, грубо кажучи, повинні «стимулювати» людину «взяти життя у свої руки», якнайшвидше вийти на ринок праці та отримати свої переваги від перебування в соціумі. Вони мають свої прибічники, але, безумовно, є багато причин критикувати такий підхід, зокрема і з погляду його етичності. Але те, що пропонується у нашому випадку Міністерством соціальної політики на сьогоднішній день, то це мікrokредит на відкриття малого бізнесу, тобто досить сумнівний захід для досягнення завдання – подолання бідності, таким чином людей додатково заганяють у борги за відсотки, а у випадку провалу бізнесу людина повинна буде компенсувати суму коштів, що бралися на відкриття бізнесу та відсотки за користування цими коштами [18].

Щодо наукових досліджень в напрямку ефективності мікrokредитів при подоланні бідності варто зауважити роботи Елли Лібанової, директора Інституту демографії та соціальних досліджень НАН, де вона розповідає на прикладі післявоєнної Боснії та Герцеговини при недоволі даного кредитування, серед яких:

- бідні позичальники допускають марне витрачання позикових коштів, через мікророзмір їхнього підприємства вони набагато більше схильні до ризиків, а оскільки не мають надійної застави, у них не так багато офіційних можливостей погасити борг;

- мікрофінансування певним чином на короткострокову перспективу розширює можливості бідних домогосподарств для відкриття чи розвитку власного бізнесу, але не гарантує, що вони матимуть змогу вирватися з пастки бідності, тобто дійсно розпочати ведення бізнесу, що стане прибутковим та здійснюватиме свою діяльність в довгостроковий період;

- на практиці підприємства відкриті на кошти мікрозайму – це переважно дрібні підприємства без єдиного працівника, вони здебільшого збиткові, мало заробляють і приречені залишатися дрібними та збитковими і не здатними конкурувати на ринку [20].

І це пояснює, чому надання кредиту на відкриття нової або розвиток справи не призводить до різкого підвищення рівня життя його власників, а навпаки може загнати їх в більшу боргову яму.

Друга пропозиція щодо подолання бідності у післявоєнній Україні – це запровадження загальної соціальної допомоги, яка надаватиметься на основі доходу та складу сім'ї. Якщо допомога залежить від розрахунку доходу сім'ї, то вона, за визначенням, не універсальна, а саме адресна – англійською «соціальна допомога, перевірена на наявність коштів», тобто – допомога ґрунтується на оцінці доходів. Таким чином дану допомогу зможуть отримати тільки ті особи/домогосподарства, які після скрупульозної та регулярної оцінки всіх своїх доходів не досягають певної межі. На сьогоднішній день в Міністерстві соціальної політики передбачається модернізація системи соцдопомоги з

врахування 35 видів соціальних виплат, які надаватимуться людям відповідно до їхнього соціального статусу. На сьогоднішній день система соціального захисту України є нашою спадщиною і побудована на радянських підходах, заміна її на загальну допомогу забезпечить адресність та ефективність державних витрат на соціальну захист, таким чином адресність надасть універсальну допомогу населенню [17].

Система, побудована на «радянських підходах», дозволяла, наприклад, усім матерям-одиначкам отримувати соціальну допомогу незалежно від їхнього доходу. З іншого боку при адресному підрахунку соціальної допомоги варто врахувати скільки коштує проводити регулярну оцінку доходів кожного члена домогосподарства і які ризики, що хтось, хто дійсно цього потребує, не виграв з цієї модернізації нічого. А уявити цю величезну суму доходу («ліміт»), після якої можна вже не вимагати допомоги від держави, можна подивитися на прикладі соціальних служб, де ще до повномасштабної війни планувалося впровадити «диференційований» підхід до оплати, тобто заснований на оцінці доходів особи/домогосподарства. Тими, хто може сплатити повну вартість соціальних послуг, вважаються громадяни, чий щомісячний дохід перевищує чотири прожиткові мінімуми [14].

Враховуючи пропозиції від Міністерства соціальної політики щодо соціального захисту у післявоєнний період, то не помітно у деяких із них будь-яких нововведень, які були б спеціально спрямовані на вирішення ряду проблем, що виникли в роки війни, або враховували специфічний контекст післявоєнного відновлення та повоєнного суспільства. Фактично озвучується та ж політика, у тому ж політичному напрямі курсу діяльності, що узятий до війни. Ключовим з напрямків передбачалося: адресність соціальних виплат, мікрокредитування для стимулювання самозайнятості певних груп населення, при цьому передбачається стимулювання зайнятості як статусу, який не обов'язково може забезпечити гідний рівень життя – головне, щоб людина не отримувала допомоги з безробіття, таким чином Міністерство соціальної політики намагається показати свою роботу шляхом скорочення чисельності населення, що потребує захист.

Спільна мета всіх заходів Мінсоцполітики на сьогоднішній день – скоротити витрати на соціальний захист, при цьому мінімальне значення приділяється саме скороченню бідності серед населення, яке зазнало цю бідність в більшій мірі через війну.

Аналогічний вектор проглядається і в плані дій щодо третього напрямку оздоровлення соціальної сфери – гідного пенсійного забезпечення, а саме: пропонується, щоб воно складалося з мінімального передбачуваного гарантованого пенсійного доходу та накопичувальної пенсії, при тому, що це було запропоновано ще до війни. Спроби провести пенсійну реформу, відмовившись від солідарної пенсійної системи, розробляються в Україні не перший рік. Міжнародна організація праці найбільш критично оцінює саме багаторівневі пенсійні системи, де ключовими є особисті пенсійні накопичення (тобто те, що пропонується запровадити нашій країні). Такий песимізм викликаний тим, що в Україні надто багато ризиків – макроекономічних, фінансових та демографічних – покладають на окремих осіб і, відповідно, влада не може гарантувати соціальний захист населення повною мірою. У нашій країні перехід до цієї моделі представлений як політика у рамках забезпечення соціального захисту у післявоєнній країні [10].

Нарешті, узагальнимо, що, незважаючи на всю важливість розробки комплексного бачення післявоєнного відновлення чи відновлення соціального захисту, нагальні існуючі соціальні потреби вимагають уваги Міністерства соціальної політики зараз. Поки точаться суперечки про те, як стимулювати підприємницьку активність серед вимушених переселенців після війни, сотні переселенців досі не отримали належної допомоги, а особи, що постраждали від ракетних ударів самостійно вирішують свої побутові та житлові проблеми.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Таким чином, під час дослідження та визначення характеристик державної політики в сфері соціального страхування та діяльності Міністерства соціальної політики України отримано наступні результати:

1. Соціальний захист населення є основою державної політики, що направлена на створення сприятливих економічних і правових умов для розвитку і формування особистості, яка є однією з найважливіших суспільних потреб.

2. Державна соціальна політика є рушійним механізмом трансформації суспільства. Держава, саме громадянське суспільство, приватні компанії виступають як суб'єкти соціальної політики. Вони забезпечують соціальну підтримку в різних сферах життя, превентивний і компенсацийний соціальний захист: фінансовій, виробничій, сфері послуг, екологічній, медичній, освітній. Для узгодження населенням соціальної політики, що реалізується, направленої на покращення рівня та якості життя, необхідно встановити та узгодити загальні параметри соціального добробуту, які тісно пов'язані із інтересами населення в соціальній сфері, беручи до уваги врахувати спроможність окремих верств населення, стан регіональних ресурсів надавати доступні соціальні послуги.

3. Проаналізувавши особливості відповідності міжнародним стандартам соціального забезпечення, можна зазначити, що проблема здійснення міжнародно-правових програм соціальних прав громадян та міжнародно-правових зобов'язань України щодо удосконалення наявної системи соціального захисту громадян юридично актуальна проблема наразі не вирішена. В основному закони про ратифікацію міжнародних договорів приймалися без одночасного прийняття нових українських законів чи змін, що впливають із цих договорів. Таким чином, Україна визнає світові стандарти, які запроваджені у соціальній сфері, проте для їх практичної реалізації недостатньо працює.

4. Дотепер рівень соціальної захищеності населення України нижчий, ніж у населення розвинутих країн світу. Таким чином, для вирішення завдань, які постають перед Україною у плані державної політики у сфері соціального

захисту, раціонально було б перейняти деякі особливості організації соціального захисту в найбільш розвинених країнах світу. Зокрема, беручи до уваги обмеженість бюджетних коштів в Україні, можливий подальший розвиток системи соціального страхування, яка водночас повинна поєднуватися з державним соціальним страхуванням, а також більш обережний підхід до процесу визначення кола отримувачів соціальної допомоги.

5. Соціальне середовище має суттєве значення у усіх життєво важливих сферах, які сприяють досягненню окремими категоріями населення країни певних параметрів якості життя малозабезпечених верств населення, встановлених для забезпечення мінімального рівня соціального захисту. Державне управління має керуватися принципом відповідальності кожного суспільства за соціальне благополуччя своїх громадян. Реформи у сфері соціального захисту відбуваються поетапно, орієнтуючись на концепцію прав людини на постійне гарантування мінімального рівня матеріального добробуту. Проте рівень захисту деяких категорій населення здебільшого не досягає мінімальних параметрів, встановлених світовою практикою. Необхідно розробити та реалізувати спеціальні директиви щодо вдосконалення системи соціального забезпечення в Україні, особливо у воєнний та повоєнний період, а саме створення спеціальних комісій із соціальної роботи та виконання соціальних функцій щодо запобігання виникненню важких умов проживання окремих категорій громадян, які є частиною групового ризик-менеджменту, децентралізації соціальної сфери, створення функціональних комісій для загальної оцінки потреб окремих категорій малозабезпечених громадян, а також розробки соціальних програм для надання адресної допомоги.

6. Визначено, що на сьогоднішній день основними проблемами державної політики в сфері соціального захисту населення в Україні є:

- 1) досить низький рівень адресності соціальних виплат серед різних категорій населення;
- 2) невідповідність розміру пільг реальним можливостям їх надання;

3) дефіцит грошових коштів, що направлені на соціальний захист населення;

4) залишкове фінансування медичної допомоги.

Основними шляхами для вирішення зазначених проблем передбачено:

1) ухилення від категоричного принципу надання пільг та адресність пільг конкретній особі. З'ясування рівня доходів особи, яка претендує на допомогу, та надання допомоги лише у разі, якщо її дохід нижчий за середній;

2) заборона на запровадження нових пільг, встановлення на законодавчому рівні джерел фінансування кожного виду пільг, запровадження обмеження «одна особа – одна пільга»;

3) з метою скорочення видаткової частини Пенсійного фонду запровадити максимальний розмір пенсії за віком, детинізацію заробітної плати, що дозволить в майбутньому збільшити базу для обчислення пенсійних відрахувань;

4) запровадження та розвиток системи обов'язкового медичного страхування, що знизить навантаження на державний бюджет та водночас обмежить можливість покриття інших видатків бюджету за рахунок видатків на охорону здоров'я.

Отже, на сьогоднішній день в Україні забезпечення адресності соціальної допомоги у вигляді пільг та компенсацій соціальних послуг ускладнюється через відсутність чітких та прозорих законодавчих механізмів багаторівневого планування, а також механізму визначення реальної потреби населення у соціальних послугах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг : Закон України від 23.06.2020 №429. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text>
2. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 №2671-VIII. Дата оновлення: 27.04.2022. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
3. Аніна О. О. Вплив міжнародно-правових соціальних стандартів на право соціального захисту України. Дослідження актуальних питань юридичних наук. 2020. №2. С. 107-112.
4. Безпаленко О. В. Вектори соціальної політики для України в умовах викликів війни. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2022. № 1(4). – Режим доступу: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-4-07-04>
5. Безпаленко О.В. Економічні та соціальні індикатори солідарного пенсійного страхування в Україні. Економіка. Фінанси. Право. 2021. №4, С. 16-23. – Режим доступу: <http://efp.in.ua/uk/journal-article/616>
6. Бондар М. Соціальне забезпечення та соціальний захист в Україні. Економіка та суспільство. 2021. №34. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-10>
7. Бондаренко С. М., Бугас Н. В. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. №2. С. 105-111.
8. Геєць В.М., Близнюк В.В., Никифорок О.І. Актуальні аспекти політики соціальної якості в постконфліктній економіці України. Економіка України. 2022. № 6. С. 3-22.
9. Гудзь А.О. Класифікація форм та видів благодійної діяльності в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. 2019. №1. С. 61-64.

10. Гудзь А.О. Недержавне соціальне забезпечення як окрема форма соціального захисту населення в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. №3. С. 78-82.

11. Гузенко О., Хайлова Т. Право соціального забезпечення: рольовий сегмент та принципи Соціальні права та їх захист адміністративним судом: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2020. С. 21-24. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/materials-socialrights-2020/1680a165f8>

12. Даніліна М. Конституція України та соціальний захист населення. Соціальні права та їх захист адміністративним судом: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2020. С. 25-29. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/materials-socialrights-2020/1680a165f8>

13. Європейський кодекс соціального забезпечення: прийнятий Радою Європи 16.04.1964 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws>

14. Криштанович М.Ф., Гонтар З. Г. Особливості державного управління соціальним захистом громадян на державному та регіональному рівні держави. Наукові Записки Львівського Університету Бізнесу Та Права. Серія Економічна. Серія Юридична. 2022. № 34. С. 164-168.

15. Норчук Ю., Доронін О. Актуальні питання розвитку соціального захисту військовослужбовців: з досвіду країн НАТО. Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення : матеріали наук.-практ. конф. / упоряд.: П. П. Богуцький, В. Г. Пилипчук, С. О. Дорогих. Київ, 2021. №4. С. 225–229.

16. Осіпова Л.В., Грицик Н.В. Фінансування соціального забезпечення в умовах децентралізації. Вісник Класичного приватного університету. 2019. №2(13). С. 10-15.

17. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/>

18. Павлюк Т., Юрчик І. Система соціального захисту найбільш вразливих верств населення в Україні. Економіка та суспільство. 2022. №39. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-63>

19. Право соціального забезпечення : підручник / О. М. Ярошенко, А. М. Слюсар, І. А. Ветухова та ін. ; за заг. ред. О. М. Ярошенка. Харків : Право, 2019. 376 с.
20. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму. 2020. 275 с.
21. Смирнова І. І., Лихошва О. Ю., Рак Н. В., Горієва Л. А. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми в Україні. Економічний вісник Донбасу. 2020. № 3. С. 205-212.
22. Соціальне забезпечення в Україні: навч. посібник / кол. авторів; за ред. А. Я. Кузнєцової, З. Е. Скринник, Л. К. Семів. Львів : Університет банківської справи, 2021. 547 с.
23. Соціальна політика / за заг. ред. В. М. Пічі та Я. Б. Турчин. Львів : Новий світ, 2018. 318 с.
24. Утвенко В. В. Система соціального забезпечення та соціальної підтримки: навчальний посібник. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 248 с.
25. Чанишева Г. М. Соціальна політика: поняття, цілі та правове забезпечення. Підприємництво, господарство і право. 2020. №11. С. 80–85.
26. Шаповалова Т. М. Економічні основи соціального забезпечення: навчальний посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. 128с
27. Шум Ю.М. Особливості соціального захисту молоді в Україні. Актуальні питання публічного та приватного права в контексті системних реформ. Матеріали науково-практичної конференції (м. Ужгород, 14-15 травня 2021 р.). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2021. №5. С. 55-61.
28. Ярошенко О. М. Право соціального забезпечення : підручник. Харків : Право, 2019. 376 с.
29. Elaboration of the Theory of Social Quality. Amsterdam: International Association on Social Quality, December 2020. URL: <https://socialquality.org/theory/>
30. International collaboration. The Extension of International Collaboration for a Global SQA. Amsterdam: International Association on Social Quality. 2022. URL: <https://socialquality.org/about-iasq/international-collaboration/>

31. Heyets V. Social Quality in a Transitive Society: The Role of the State. *International Journal of Social Quality*. 2019. Vol. 9. Issue 1. P. 32–50. <https://doi.org/10.3167/IJSQ.2019.090103>

32. Hirai T. The Impact of Trust on the Quality of Participation in Development: The Case of Ukraine. *International Journal of Social Quality*. 2020. Vol. 10. Issue 2. P. 72–92. <https://doi.org/10.3167/IJSQ.2020.100207>

33. Social Protection Spotlight, May 2020: Social protection responses to the COVID-19 pandemic in developing countries: Strengthening resilience by building universal social protection [Online], available at: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/soc_sec/documents/publication/wcms_744612.pdf

34. Van der Maesen L.J.G. Concluding Remarks. A “Social Quality Observatory” for Central and Eastern European Countries? *International Journal of Social Quality*. 2020. Vol. 10. Issue 2. P. 113–138. <https://doi.org/10.3167/IJSQ.2020.100209>

35. Van der Maesen L.J.G., Novakova Z., Ricceri M., Lin K., Heyets V., Corbet S. Ideas and reflections about the application and elaboration of the Social Quality Approach (SQA) in Central and Eastern European countries: the case of Ukraine. Working Paper of the International Association on Social Quality. December 2019. No. 17 (fourth edition). URL: <https://socialquality.org/wp-content/uploads/IASQ-Working-Paper-17-4.pdf>

36. Walker A. The War in Ukraine and the Social Quality Perspective. IASQ Declaration about Ukraine Invasion. International Association on Social Quality. March 1, 2022. URL: <https://socialquality.org/about-iasq/ukraine-declaration/>

АНОТАЦІЯ

Обшта Д.І Державна політика у сфері соціального захисту населення. Випускна кваліфікаційна робота на здобуття ступеня бакалавра за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» освітньою програмою «Публічне управління та адміністрування». Державний торговельно-економічний університет, 2023.

У випускній кваліфікаційній роботі на основі міжнародних рейтингів та даних вітчизняної статистики проаналізовано сучасний стан розвитку державної політика у сфері соціального захисту населення України та особливості здійснення соціального захисту. Визначено основні проблем соціального захисту населення в Україні, проаналізовано бюджетну підтримку соціальних виплат населенню, що постраждало від війни, окупації, ракетних обстрілів. Сформовано та визначено ключові особливостей реалізації нових положень в напрямку соціального захисту населення України. За результатами дослідження та визначення основних проблем соціального захисту населення України розглянуто пропозиції щодо залучення досвіду соціального захисту населення зарубіжних країн.

Ключові слова: соціальний захист, Міністерство соціальної політики, соціальні виплати, соціальне страхування, державна політика.

SUMMARY

Obshta D. State policy in the field of social protection of the population. Final qualifying work for obtaining Bachelor of specialty 281 "Public Management and Administration", educational program "Public Management and Administration". State University of Trade and Economics, 2023.

In the work on the basis of international ratings and available data of domestic statistics the current state of development of state policy in the field of social protection of the population of Ukraine and the peculiarities of the implementation of social protection are analyzed. The main problems of social protection of the population in Ukraine are identified, the budgetary support of social payments to the population affected by the war, occupation, and rocket attacks is analyzed. The key features of the implementation of new provisions in the direction of social protection of the population of Ukraine have been formed and defined. Based on the results of the research and identification of the main problems of social protection of the population of Ukraine, proposals for involving the experience of social protection of the population of foreign countries were considered.

Key words: social protection, Ministry of Social Policy, social benefits, social insurance, state policy.

РЕЦЕНЗІЯ

на випускню кваліфікаційну роботу Обишті Дар'ї Ігорівни на тему:
«Державна політика у сфері соціального захисту населення»,
виконаної на здобуття ОС «Бакалавр»
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»
у Державному торговельно-економічному університеті

Представлена на рецензію випускна кваліфікаційна робота носить актуальний характер, вирізняється своєчасністю, оскільки присвячена питанням державного управління та державної політики у сфері соціального захисту громадян, на прикладі Міністерства соціальної політики України у місті Києві, що є прикладом успішної спроможної державної політики в напрямку соціального захисту населення.

У процесі аналізу автором використовувалися теоретичні методи дослідження на основі використання Закону України «Про соціальні послуги», метод аналізу, синтезу, індукції та дедукції, порівняння, графічний методи, які дали змогу отримати синтезоване уявлення про досліджуваний об'єкт і водночас наочно показати його складові.

Метою дослідження є аналіз процесів здійснення державної політики у сфері соціального захисту населення та процесу утворення ефективної системи державної політики, а також залучення закордонного досвіду здійснення соціального захисту населення. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та переліку посилань на використані інформаційні джерела.

Перший розділ висвітлює питання сучасного стану та особливостей здійснення державної політики у сфері соціального захисту населення та аналіз основних проблем соціального захисту населення в Україні.

У другому розділі проаналізовано зарубіжний досвід функціонування системи соціального захисту населення та можливості його використання в Україні, а також визначено напрями удосконалення державної політики щодо соціального захисту населення.

Результати проведеного дослідження можуть бути використані у виробленні практичних рекомендацій з удосконалення системи соціального захисту населення та підвищення рівня його матеріального благополуччя.

Випускна кваліфікаційна робота відповідає вимогам, виконана у повному обсязі і заслуговує на позитивну оцінку, а її автор Обишті Дар'я Ігорівна на отримання кваліфікації бакалавра відповідно до обраної спеціальності.

Рецензент

Голова Громадської організації
«Спортивний клуб "ХОУП"»

Дмитро ВАНЮК

Згода

Я, _____

Олена Ірина Іврівна

шим

засвідчую, що є автором випускної кваліфікаційної роботи на тему:

"Державні політики у сфері соціальної захисту населення"

— несу повну відповідальність за достовірність, точність та повноту поданої роботи інформації, жодна частина роботи не була скопійована, за винятком випадків, коли робиться належне підтвердження в присвоєнні. Я підтверджую, що у роботі не міститься державної таємниці або інформації для службового користування.

Цим засвідчую, що жодна частина цієї роботи не була опублікована мною раніше.

Я даю дозвіл на те, що моя робота буде направлена в інституційний депозитарій Державного торговельно-економічного університету і збережена в базі даних для майбутньої перевірки плагіату.

« » _____ 2023 року

Підпис

Прізвище, ім'я